БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда
үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
И ЮЛЬ
16
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 166 (6934).
Өртээ 2 көп

Бөгүн — Металлург хүнү

ЧААРТЫКЧЫ, ЧОГААДЫКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Таңды-Уланың эдээнде чаттылган металлургтар суурy — Хову-Аксы бөгүн онза каас-шиник кирген. «Тыва кобальт» комбинаттың бүдүрүлге корпустарында, суурнуң кудумчуларында кызыл транспарантылар, лозуңнар, тукчугаштар салгын аайы-биле хөлбеңнээн. Эрткен-дүшкен кижилерниң арыннарының өөрүшкү-маңнайлыг аажок: ыпчанмайн канчаар, бөгүн — байырлал, Металлург хүнү. Хову-Аксының аныяк металлургия бүдүрүлгезиниң цехтеринге байырлал бүдүүзүнде өөрүнчүг медээ тарай берген. «Тыва кобальт» комбинат 1972 чылдың II кварталында республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга тиилекчи болган. Күш-ажылдың байырлалы — республика Наадымының байырлыг хуралынга коллективтиң чогаадыкчы күш-ажылын бедии-биле үнелээн болгаш комбинаттың төлээлеринге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун үрер хөгжүмнүң үделгези-биле тывыскан!

Комбинат — аныяк бүдүрүлге. Ооң баштайгы базымнары белен эвес болган: төлевилелге болгаш технологияга чедир көрдүнмээн чүүлдерни эде кылыр болгаш мергежилдиг кадрлар-биле ону четчелээриниң айтырыгларын «Тыва кобальт тудугда» партком, комбинаттың удуртулгазы, специалистери, мурнакчы ажылчыннар чогаадыкчы ёзу-биле чедиишкинниг шиитпирлеп турар.

«Тыва кобальт» республиканың улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи, ооң техниктиг деңнели бедик. Ооң чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының ажыл-чорудулгазы хөй талалыг, солун. Харын ол бүдүрүлгеге республикага эң баштайгы чогаадылга ажылдары тывылган. Техниктиг чогаадылга, чаартылга херээнге комбинаттың кол металлургу, техника эртемнериниң кандидады Д. Б. Бузур-оол боду идепкейлиг киришпишаан, ук ажылды улам калбартыр, ханыладыр талазы-биле хөй чүүлдү кылып турар.

Ооң кабинединден янзы-бүрү шийит, график, таблица, диаграммалар туткан кижилер үзүлбес. Келген специалистер бүдүрүлге-техниктиг килдистиң начальниги, дуржулгалыг специалистиң, эртемденниң арга-сүмезин ап чаңчыккан. Лабораториядан, автоклав салбырындан, даг цегинден байдалды тайылбырлаан медээ телефон дамчыштыр үзүктел чок кээп турар.

Чеже-даа чай чок болза, Доржу Базырович журналистиң айтырыгларынга ханы утказыг, солун харыыны бээр, оларга дузалажыр. Кол металлургтан бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр чамдык айтырыгларны байырлал бүдүүзүнде база салган бис. «Шынның» корреспондентизи-биле кол металлург Д. Б. БУЗУР-ООЛДУҢ беседазын моон адаанда парладывыс.

— Совет металлургтарының байырлалын силерниң коллектив канчаар уткуп турары, Доржу Базырович?

— ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатпан бүгү улустуң социалистиг чарыжында киржип турар болгай бис. Ынчангаш ийиги кварталдың түңнели-биле республикага бирги черни ап, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганывыс бисти өөртүп, улам шудургу ажылдаарынче сорук киирди.

Металлург хүнүнге бо чылын күш-ажылчы баштайгы чедиишкиннерлиг келгенивис өөрүнчүг-дүр. Кобальт концентрадын бүдүрериниң чартык чыл планын 100 хуу күүсеттивис. Июньда кол продукция бүдүрери 110, 9 хуу күүсеттинген.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээр болзувусса, бурунгаарлаашкын илдең. Кобальт бүдүрери 2,8 катап көвүдээн, а рудадан металл ылгап алырының хемчээли-даа, шынары-даа экижээн. Камналга чуруму күштелдирип, продукция бүдүрериңге үндүрер чарыгдалдарны эвээжедири амгы үениң чугула сорулгазы болгай. Бо талазы-биле кол реагентилер — аммиакты, магний холуксаазын, ээнилдириг шүүрээр пөстү камнап алган бис.

— Техниканы болгаш технологияны чаартыр, сайзырангайжыдар талазы-биле комбинатта улуг ажыл чорудуп турар болгай. Ооң кол утпашыышкыны кандыгыл?

— Ону технологтуг шугум айы-биле каксы чугаалап көрейин. Даг цеги. Четчир эки шынарлыг руда-биле комбинатты хандырар сорулгалыг цех. Хову-Аксының рудникиниң чер тургузуу, ылангыя ажыктыг казымалдыг каъттар быжыг эвес, буступ дүжүүчел болган. Ынчангаш руданы казып ап турда курут породалар аңаа холужар. Артык холумактыг руданы арыглаар, байыдар ажылдар база кончуг шүүттүг.

Байдалды анализтээш, руданы дүрген казып тывары методун ажыглаан. Ону баштай А. Шадринге удурткан проходчиктер бригадазы шиңгээткен. Ам ол арганы ажыглап турар.

Чиик өртектиг чазылдырар бүдүмелдерни ажыглап, чер иштин бетон-биле быжыглаар ажылды уламчылап турар.

Руда чуурар фабрика. Ында дээрбелерниң бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Дээрбеге чуурган руда сайын классификаторга ийи чадалап ылгаарын шиңгээткен. Ооң ачызында гидрометаллургия цегинче четчир чиг-этти бээр арга тургустунган.

Гидрометаллургия цеги (ГМЦ). Комбинаттың бөлүк чаартыкчылары (оларның бирээзи Д. Б. Бузур-оол боду — ред.) магнезиал схеманы технологияга шиңгээдирин саналдаан. Ам ол арганы бүдүрүлгеде ажыглап турар. Ооң ачызында технологтуг дериг-херекселдерниң саны 1,5 катап кызырылган, чугай казар карьер, ону өрттедир, чуурар цехтер, щелочь салбыр чергелиг участоктарны ажыглавас болган. Чылда-ла 25 муң тонна чугай, хөй тонна каустиктиг соданы болгаш шүүр пөстерни камнап алыр аргалыг болдувус.

Бо дээрге чогаадыкчы сеткил сиңниккен инженерлерниң, ажылчыннарның чүткүлдүг, кызымак ажыл-ижиниң түңнели-дир. Бо чаартылгаларның ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2,8 катап улгаткан.

— Моон соңгааргы сорулгалар кандыгыл, Доржу Базырович?

— Кобальт концентрадын бүдүрериниң күчүзүн улам улгаттырар апаар. Оон-биле чергелештир ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, бүдүрүлгениң культуразын бедидери чугула. Агаарны-даа, чер иштиниң суглары-даа киирге, бойдуска хора чок болдурарынче кичээнгейни күштелдирер бис.

Бо ажылга боттуг рольду чаартыкчылар, чогаадыкчылар ойнаар ужурлуг. Сорулгалар күүсеттинер дээрзинге чигзинмес бис. Чартык чылда 99 чаартыкчы санал киирген, ооң 65-ин шиңгээткен. Камналга 150 муң рубль болган, бо талазы-биле план 160 хуу күүсеттинген-дир.

Фабрикага руданы байыдар флотация аргазын ажыглаарынче кирер бис. Түрнуктурулга салбырының технологиязын база болбаазырадыр апаар. Бистиң бир чогаадылгавысты — технологияга ажыглаан. Сугну хүлдүң дузазы-биле арыглаарын шиңгээдир сорулга тургустунган. Конструкторлар аппаратураны аңаа таарыштыр чогааткан, бо квартал төнчүзүнде ук ажылче кириптер бис.

Кобальтылыг Хову-Аксының металлургтарының коллективи чаартыкчы, чогаадыкчы-даа, ажыл дээнде амыр-дыжынныг бодавас. Улуг юбилей чоокшулаан тудум-на ол улуг бүдүрүлге чериниң күш-ажылчы судалы амыр-соксаал чок соп турар. Металлургтар чаа бедиктерже бурунгаарлаазынна!

Таңды-Уланың ак-көк сыннар каастаан делгеминде «Тыва кобальт» комбинаттың ажыл-ишчи металлургтары бо чылдың бирги чартыында күжениишкин-биле ажылдап, совет Металлург хүнүн күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткаан. Бо чурукта комбинаттың шалыпчы металлургтары аппаратчиктер (солагай таладан) Федор Ушаков, Валя Сат, Галина Романенко, Антонина Ушакова, автоклав салбырының мастер Василий Ондар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Совет-египет чугаалажыышкыннар

Июль 14-те Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, А. Н. Косыгинниң болгаш Египет Араб Республиканың Совет Эвилелинде найыралчы аян-чорук кылып келген Премьер-министри Азиз Сидкиниң аразынга чугаалажыышкыннар болган.

Найыралчы болгаш бот-боттарын билчириниң байдалынга, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында совет-египет керээниң ёзузунга боон эрткен чугаалажыышкыннар үезинде Совет Эвилели биле Египет Араб Республиканың аразында ийи талалыг харылзааларның калбак айтырыгларының, а ол ышкаш делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал онал солчуушкуну болган. Израильдиң болгаш ону деткээн империалистиг күштерниң эжелекчи туружунуң түңнелинде Чоокку Чөөн чукте дүшкүүрлүг чоруктуң улам күштелип турарынга холбаштыр база израиль агрессиязының уржуктарын узуткаар дээш демиселдиң айтырыгларынче онза кичээнгей салган. Совет Эвилели биле Египет Араб Республиканың аразында чаңчыл болган найыралдың болгаш бүгү талалыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың харылзааларының туруп турарынга талалар сеткил ханышкынын илергейлээн болгаш оларны улам калбартырынга боттарының белениниң дугайын медеглээннер.

(СЭТА).

Азиз Сидкиниң аян-чоруу доозулган

Египет Араб Республиканың Премьер-министри Азиз Сидки Москвага найыралдыг аян-чоруун кылган соонда июль 14-те Төрээн чуртунче чаныпкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. С. Полянский, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. Н. Пономарёв, ССРЭ-ниң министрлери А. А. Громыко, А. А. Гречко, албаның өске-даа кижилери Египет Араб Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромунга хүндүлүг аалчыны үдээннер.

(СЭТА).

Бөгүнгү номерде:

▲ Металлург хүнүнге тураскааткан материалдар — 1-ги, 2-ги арыннарда.

▲ ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга уткуштур автономнуг республикаларның экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң дугайында арыннарны редакция белеткеп турар. Ам бо удаада акы-дуңма Бурятияның экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң дугайын 3-кү арындан номчуп таныжыңар.

▲ Чурттуң аңгы-аңгы булуңнарындан чаа дыңнадыглар — 1-ги арында.

Августуң үлүүнде

«Тыва кодээ тудуг» трестиң № 463 мехколонназының комсомолчу Владимир Сатка удурткан тудугжулар бригадазы ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга тураскааткан социалистиг чарышка кирипишаан, эрткен чартык чылда бедик көргүзүглерлиг ажылдаан. Олар ай, квартал даалгаларын ажыр боттандырып, чартык чылда 83 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылганнар. Чөөн-Хемчиктиң «Большевик» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарының ажыл-ишчилеринге ийи өг-бүле чурттаар беш бажыңнарны тудуп берген.

Бо чылын тудугжу кол
лектив 150 муң рубльдиң ту
дуг-монтаж ажылын күүсе
дир. Чыл чартыының көргү
зүү, ажылдың амгы темпиа
салдынган сорулга чедиш
кинниг күүсеттинип болуру
бадыткап турар.
Тудугжулар бот-боттарыны
аразында база чарышпышаа
бүгү-ле курлавырларны диле
тып, кожаларының мурнакчы
дуржулгазын билдилиг-бил
ажыглаарын чаңчыл болдур
ган. Ам коллектив август ай
ның үлүүнде ажылдап ту
рар.

Ю. БАЙ-КАРА.

—●—

Күш-ажылдың мурнакчыла
рының республика Наа
дымының киржикчилер
ССРЭ-ниң 50 чылын
га алдар болдурган социа
листиг чарышка чартык чыл
дың түңнелдериниң талазы-би
ле тиилекчилеринге изиг байы
рын чедиргеннер.

ЧУРУКТА: СЭКП обкому
нуң, республиканың Мини
стрлер Чөвүлелиниң болга
профэвилелдериниң област
Чөвүлелиниң шилчиир Кы
зыл тугун Каа-Хем район
нуң төлээлекчилеринге тып
сып турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фото
зу.

—●—

Сиген кезилдези эгелээн

«ЭЛЕГЕСТЕ»

«Элегес» совхоз районда мал чеминиң белеткелинче баштай кирген ажыл-агыйларның бирээзи. Бо хүннерге чедир ында 68 га черниң сигенин кестинген. Федор Грачевка удурткан сигенчи бригадада 20 хире кижи, МТЗ-50 маркалыг 10, ДТ-75 маркалыг 5 тракторну быжыглаан.

Механизаторларның иштинден Владимир Моңгуш биле Владимир Оюн хүнде 5 гектарның сигенин кестирер нормазын 12 гектар чедирип турар.

Бо чылын совхоз нииттизи-биле чайгаар үнген сигенни 1500 тоннаны белеткээр. Ол ажылды дүрген болгаш шынарлыг чорудары-биле деңшилгелиг арганы ажыглап турар. Кестинген сигенни бөлүп хөлзээннеп турбас, дораан-на тракторларга бөле иттирген, үстүрүп алгаш сарааттаар дээн черинге чедире бээр кылдыр таарыштырган. Ындыг арга хөй үе-шак чарыгдавас. Ында сигенчилерниң ортузунда социалистиг чарыш база калбарган.

С. ДЕКАБРЬ.

ТОЖУДА

«Тоора-Хем» совхозтуң дирекциязы келир кышка уткуштур нииттиниң малынга быжыг чем суурну тургузарынче кол кичээнгейни салып, сиген кезилдезинге баш удур эки белеткенген. Сигенге ажылдаар 400 ажыг кижиниң барык 70 хуу хирези аныяктар. Сигенчилерни 18 звенога үскен. Салбырларның комсомол организациялары сигенге ажылдаар аныяктардан тургустунган комсомолчу звеноларлыг.

Сигенчи звеноларда «ДТ-25» маркалыг 20 тракторну, 230 ажыг ажыл аъттарын үлеп берген.

Сигенчилер июльдуң баштайгы он хонуунда 840 тонна сиген силозун салып, 170 тонна сигенни белеткеп сарааттаан.

• • •

Республика Наадымынга уткуштур совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 102 хуу, эъттиин 104 хуу күүсеткен турган.

К. КУУЛАР.

Суггатчылар

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының сиген шөлдерин Алексей Корзаевич Чөржей-оол удурткан суггатчы звено бо чайын каш удаа суггарган. Салбырның Улуг-Хову аксында, Кызыл-Хая адаанда, алдыы-үстүү Чаш-Таалдарда болгаш Шолук-Хову аксында нииттизи-биле 90 ажыг гектар шөлдүң суггарылга, ажаалгазының эки болганындан сиген дыка чаагай үнген.

Салбыр баштаар чери суггатчыларны тускай идик-хеп болгаш чепсек херекселдер-биле хандырган.

М. ЛАМА.

Республиканың ажылчы чоннарынга

Наадымның байырлыг хуралының киржикчилери бүгү Ты
ваның ажылчы чоннарынга кыйгырыгны хүлээп алган. Улу
ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын күүседир талазы-бил
бар аргалар ам-даа чедир ажыглаттынмааның ында чугаал
турар. Эрткен чылдың бо үезинге бодаарга малдың чаш т
лун чедир албаан болгаш эът бүдүрери кудулаан. Капита
салыышкынының, ылаңгыя ажыл-агыйжы арга-биле чорутт
нуп турар тудуг талазы-биле планныг онаалда күүсеттин
мейн арткан. Бараан саарылгазының болгаш чурттакчы чө
нуң амыдырал хандырылгазының планнары чедир күүсе
тинмээн.

Бо бүгү четпестерниң үнүп турар чылдагааны болза, күш
ажылды болгаш бүдүрүлгени организастааның кошказ
да, ажыл шагын база материалдыг курлавырларны чед
ажыглаваанында, ылаңгыя малдың болгаш тудуг материа
дарының улуг чидириглиг болуп турарында.

Хуралдың киржикчилери үстүнде айыттынган четпестер
чайладырының хемчеглерин алырынче, планныг онаалд
ларны күүседиринче Тываның ажыл-ишчилерин кыйгырга
Кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары нииттиниң малының
баш санын өстүрбүшаан, күрүнеге ооң продуктуларын сад
рының планныг онаалдаларын күүседирин хандырар ужу
луг. Амгы үеде хөй кыргылдазын чедиишкинниг дооза
мал чемининң белеткелин чорудар, дүжүт ажаап алыышк
нынга белеткелди шыңгыырадыр, орта шак бүрүзүн ч
ажыглаар болза чогуур. Мал болгаш чер ажылдыглар бир
чартык чылдың түңнелдерин чугаалажып көөр, боттарын
чылда планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлг
лерин күүседириниң чаа арга-курлавырларын дилеп тыва
ужурлуг.

Үлетпүрде болгаш транспортта күш-ажылдың бүдүрүкч
лүүнүң улам ыңайгы өзүлдезиниң дугайында айтырыг ч
гуур деңнелинге четпес болуп артпышаан. Ажылчын бүрүз
коллектив бүрүзү экономикаже улам ханылаар, материалд
курлавырларны дээре ажыглаары дээш демисежир ужурлу

Тудугжуларның сорулгазы болза, чедир кылдынмаа
өрелиг арткан ажылдарын ийиги чартык чылдың баштай
хүннеринден эгелеп эдип алырынче, чылда бердинген пла
ныг онаалдазын чүгле күүседир эвес, а харын-даа ажы
күүседир кылдыр ажылдың темпизин бедидери болур.

Садыгның, нииттиниң чемнениигезиниң болгаш амыдыр
хандырылгазының ажылдакчылары чурттакчыларның өз
турар хереглелин хандырар, оларның негелделерин хандыр
рының культуразын бедидер сорулгалыглар.

**Тываның ажыл-ишчи бүрүзүнүң, бригада, ээлчег, це
ферма, бүдүрүлге, ажыл-агый бүрүзүнүң мурнунда бөгүн ту
густунуп турар кол сорулга — ол дээрге, планнарын болга
социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир
Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургусту
ганындан бээр 50 чыл болур оюнга күш-ажылчы белект
лиг төлептиг ужуражыры.**

Төрээн чуртта

РОССИЯ: Ангарага тудуг эгелээр

Усть-Илимниң келир үеде ыяш үлетпүр комплекстизиниң кол-кол тудугларының турар черлерин Ангара экспедициязының коллективи төлевилеп дооскан. Ангарага ыяш-химия үлетпүрүнүң эң-не кол төвү күчүлүг целлюлоза заводу болур. Ону Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның болгаш Совет Эвилелиниң тускай эртемниглериниң деңниг күш-ажылы-биле тудуп тургузар. Усть-Илимниң ыяш үлетпүр комплекстизи чыл санында-ла 500 муң тонна целлюлозаны, а ол ышкаш мал чеминге ажыглаар белоктуг дрожжаны, дилиг материалдарын болгаш өске-даа продукцияны бээр ужурлуг.

(СЭТА-ның корр).
БРАТСК.

КАЗАХСТАН: дөртен дугааргы доозукчулар

Алма-Атада Казахстанның Абай аттыг педагогика институду бодунуң дөртен дугаар доозукчуларын үдеп чоруткан. Школа башкызының дипломун муң ажыг кижи алган. Оларны шуптузун республиканың ортумак школаларынче башкылаары-биле чоруткан.

Казахстанда амгы үеде он муң ажыг ортумак школалар бар. Оларда 150 муң ажыг башкылар ажылдап турар. Ол дээрге 1913 чылда республикага турган бүгү өөреникчилерден бүдүн-чартык катап хөй боор турары ол. Амгы үеде Казахстанның беш хоорай санында-ла педагогика институду ажылдап турар апарган.

(СЭТА-ның корр).
АЛМА-АТА.

АЗЕРБАЙДЖАН: Инженерниң чаа саналы

Азербайджанның алдарлыг чаартыкчызы инженер Д. Шифринниң санаалдааны техника талазы-биле чаа саналдарын ажыглалга кииргенинден алган камналганың түңү бир миллион рубль чеде берген. Нефть казып тывар машина тудуушкунунуң Мовтин аттыг заводта 44 чыл дургузунда ажылдап келген ол чаартыкчының хуу даңзызында дөртен дугаар чаартыкчы санал демдеглэттинген.

Ооң баштайгы саналын үжен чыл бурунгаар ажыглалга киирип боттандырган. Ол дээрге далай дүвүнче киир хаккан каң хоолайның кайы хире ханызын бодуг-ла таарыштырып турар херексел турган. Ол, чылдың-на 70 муң рубль камналганы берип турган. Д. Шифринниң эң сөөлгү саналы чаңгыс черден харыуга ийи хоолай дамчыштыр нефть сордуруп үндүрер херексел болур. Ындыг дериг-херекселдиң деңзизи база барык ийи катап чиигээн. Ооң хемчээли бичелээн, а бээр продукциязы ковудаан. Ооң ачызында чылдың-на чүс-чүс тонна тускай маркалыг каңны камнап ап болур.

(СЭТА-ның корр.).
БАКУ.

БАШКИРИЯ: нефть академиязы

Башкирияның нефть үлетпүрүнүң тургустунганындан бээр дөртен чыл оюн чурт чоокта чаа демдеглеп эрттирген. Грозныйдан болгаш Бакудан, Тюменьден болгаш Куйбышевтен, Казаньдан болгаш Сахалинден телеграммалар, байырлыг чагаалар республикага дыка хөй келген. Башкир нефтичилериниң башкылары болгаш өөреникчилери-даа олар алдарлыг байырлал дамчыштыр байыр чедирип, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр бежен чыл болганы-биле холбаштырган социалистиг чарышка боттарының чедиишкиннериниң дугайын дыңнатканнар.

Республиканың нефть үлетпүрү — совет улустарның акы-дуңмалышкы улуг найыралының ачызы-биле тургустунган. Амгы үеде республика совет нефтиниң тоску тонна бүрүзүн берип турар болгаш Бүгү-эвилелдиң нефть кадрларын белеткээриниң академиязы апарган. Аңаа өскен алдарлыг мастерлер Р. Х. Аллаяровтуң, Я. Л. Муратовтуң, Я. З. Бочкаревтуң, И. И. Субботинниң болгаш өскелерниң-даа ат-алдарлары амгы үеде бүгү чуртта сурагжаан.

(СЭТА-ның корр.).
УФА.

Күш-ажылчы үлүг

Юбилейлиг чылдың баштайгы чартыында орденниг «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери чүткүлдүг ажылдаан. Олар республика Наадымынга белек кылдыр бирги чартык чылда күрүнеге эът садар планныг онаалдазын 107, сүдүн — 139,1, дүгүн — 134,3 хуу күүседип шыдаан. Салбырның ол чедиишкиннеринге боттарының шалыпчы күш-ажылчы үлүүн киирген мурнакчыларның одуруу өскен. Ындыгларга саанчы Ондар Кара-кыс, Доңгак Ылдык, Ондар Семис-Кара олар хамааржыр.

Салбырда хой ажылының мурнакчылары база эвээш эвес. Төрүүр чүс хойга

онаашкыр 100—105 чед
хураганы менди доруктуу
ган Х. Бады-Назын, М. Се
чен-оол, О. Дажы, М. Ди
мей, О. Сарыгбай болгаш ө
ке-даа малчыннарның төле
тиг ажыл-херээнге чоргаарл
выр бис.

Ол ышкаш эш М. Чалайб
га удурткан өшкү кадарч
ларының бригадазы бо ч
лын эки түңнелдерни чед
алган. Нииттизи-биле бо ч
лын салбырда малдан ал
продуктуларның шынары эк
жээн болгаш ооң хемчээ
көвүдээни чартык чылды
түңнелдери көргүскен.

М. СЕРЕН-ДОРЖУ,
Кара-Чыраа салбырының
эргелекчизи.

Бөгүн—Металлург хүнү

КЫЗЫЛ ТУКТУГ КОМБИНАТ

АВГУСТУҢ ҮЛҮҮНДЕ

Металлург хүнүнге тураскааткан күш-ажыл ээлчээнче кирип тура, бистиң фабриканың коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгени алган: гидрометаллургия цегинче руда бээриниң 7 айлар планын июль 15-те күүседир деп ында айыткан бис. Ук хүлээлгени руданы үүрментеп байыдар фабриканың коллективи хуусаа бетинде— июль 5-те күүседипкен. Ам августуң үлүүнге кииріштир ажылдап тур бис.

Эрткен чылдың бо үези-биле амгы ажыл-чорудулганы деңнээр болза, ниити бурунгаарлаашкын илдең. Ооң үндезини, чылдагааны чүдел? Руда чуурар дээрбениң болгаш классификаторнуң бүдүрүкчүлүүн бедиткенивистен күш-ажылчы көргүзүглер бедээн. Эрткен чартык чылда дээрбениң телевилел күчүзүн бистиң коллектив 116 хуу шиңгээдип алган.

Бистиң бүдүрүлгевистиң ажыл-чорудулгазынга чоок адырларда депшилгелиг технологияны, чаартылгаларны парлалга дамчыштыр кичээнгейлиг өөренип турар бис. Кривой-Рогта даг рудазы болбаазырадыр фабрикага руда үүрмектээр дээрбениң ажылдаар чурумун тодарадыры-биле кылган дуржулга биске солун болган. Аңаа даянгаш, бистиң фабриканың байдалынга таарыштыр чамдык шенелделерни кылганывыстан электроэнергияга, өске-даа материалдарга чарыгдалдар кызырылган.

Дээрбениң телевилекчилери рудада бокхолуксааларны ылгаар тургузулгаларны кылган. Ынчалза-даа ук херекселдер чедир шенеттинмээн, ажыглаарынга эпчок болган. Фабриканың чаартыкчыларының мурнунга ук ажылды сайзырангайжыдарының сорулгазы салдынган. Ону чедимчелиг шиитпирлээн бис. Боттарывыстың саналывыс ёзугаар руданы боктан арыглаар тургузулганы кылгаш, бүдүрүлгеде ажыглап турар бис. Күш-ажылдың культуразы бедээн, өске-даа таарымча чок байдалдар эвээжээн.

Дээрбеже руданы шуудуп киирерин деңдески чорудары-биле вибраторларны база кылып алдывыс. Бир классификаторга-ла руда чуурарын ийи чада-биле боттандырар арганы ажыглап эгелээнивис соонда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 30 хуу бедээн.

База бир чугула чаартылганы демдеглекседим. Руданың бот-деңзизин дүн-хүн иштинде соксаал чок тодарадыры ажылдың шынарын, механизмнерниң ажылдаар параметрлерин чурумчударынга чугула. Бот-деңзиниң байдалын диаграммага бижип көргүзүптер автоматты тургузуп, ооң ажылдаарын шиңгээткенивистен продукцияның шынарын объективтиг контрольдаар арга тургустунган.

Бо бүгүнү фабриканың интернационалчы коллективи чогаадыкчы күжениишкиннерниң ачызында чедип алганын демдеглекседим. Кол мергежилдерде быжыг ажылчын өзек тургустунган. Улуг классификаторщиктер А. Зейбель, В. Дружинин, А. Трухановтуң удурткан слесарьлар бригадазы, мастер А. Ивановтуң удурткан комсомолчу аныяктар ээлчээ бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Чижээ, аныяктарның бо ээлчээ комбинаттың социалистиг чарыжынга бирги, ийиги черлерни удаа-дараа ээлеп келген. Ооң кежигүннери мергежилин бедиderинге чүткүлдүг. Чоокта чаа бо ээлчегниң коллективи Ак-Довуракта даг-дүгү арыглаар фабрикада аныяктар ээлчээн социалистиг чарышка кыйгырып, чагаа чорутукан. Ол чорук улам эки ажылдаарының магадылалы болган. Ээлчег чартык чыл онаалдазын 111,1 хуу, июньнуң планын 121,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 130 хуу чедирген. Фабриканың өске-даа ээлчеглери планныг онаалдаларны күүседип турар.

А. СЕРЕБРЕННИКОВ,
руда арыглаар фабриканың начальнигиниң оралакчызы.

АЖЫЛ ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ

1969 чылда Кызылдың политехникумун дооскаш, өскен черим Хову-Аксынга ээп келдим. Ачам Хову-Аксының геологтары-биле кобальтылыг руданы шинчилээринге киржип, чер өрүмнээр станок башкарып, үр-ле ажылдап келген. Ол ынак ажылын ам-даа уламчылавышаан.

Хову-Аксынга өңнүг металлургия бүдүрүлгезин туда бергенде, мени аңаа ажылдаар сен, кызып өөрен дээш авам, ачам бо-ла сургаар чүве. Комбинаттың инженерлери, удуртукчулары база бистиң школага бо-ла келир, металлург-химиктерниң мергежилин шиңгээдип ап, ол талазы-биле өөренириниче профтехучилищениң Хову-Аксында салбырынга ажылчын мергежилдерни өөренип алырынче бисти эвилелдеп, лаборатория болгаш өске-даа цехтерже чалап турган. Ол бүгү мээн профессия шилип алырымга дузалаан. Техникумнуң ажыктыг казымалдарны болбаазырадырының салбырынга өөренип, тускай ортумак эртемни чедип алдым.

Ам комбинаттың кол цеги —гидрометаллургия цегинде аппаратчиктеп турар мен. Техникумга билип алган чүүлдеривисти практикага ажыглап, руданы болбаазырадырының технологиязын, бистиң бүдүрүлгевистиң онзагай чүүлүн маңаа өөренип, дериг-херекселдерниң эң чогумчалыг ажылдаарының байдалын практиктиг ажылдың түңнелинде тодарадып турар бис.

Абсорберлер, дистилляция болгаш белен продукцияны шүүрээр участоктарда дериг-херекселдерниң ажылдаарын хайгаарап келдим. Технологтуг чорудулганың байдалын хынаар, хемчээр приборлар бар, оларның көргүзүүн кичээнгейлиг хайгаараар, ук көргүзүглер нормадан хажый бээрге, ооң чылдагаанын тодарадып, шын хемчегни алыр төлээде, дериг-херекселдерниң тургузуун, технологияны ыяк өөренири чугула. Цехте аныяктар, политехникумнуң болгаш профтехучилищениң доозукчулары хөй. Оларга арга-сүмени специалистер кадып турар. Ынчалза-даа хамык ужур кижиниң бодундан хамааржыр. Чаа чүүлдү билип алыксаар, ону харыылап турары ажылга ажыглаар дээш чүткүлдүг болур болза, ажыл шуудаар деп бодаар мен.

Абсорбция салбырының ажылы нарын, берге. Ооң машинистериниң ажылының шынарындан цехтиң агаарының арыг-силии улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш ээилдиригниң хоолайлар-биле деңдески шуужуп агарын хандырар, химиктиг реакцияның байдалын анализтеп билири чугула.

Бо бүгү боду-ла чедип келбес чүүлдер болганда, улам кызып ажылдаары чугула. Ону акым Петя-биле (ол база бистиң цехте бирги участокта ажылдап турар) бо-ла чугаалажы бээр бис.

Вера ТУМЕНХО,
аппаратчик.

Чүъктер шуушкан

Бо чылдың эгезинден бээр комбинат кол продукцияны планга дүүштүр бүдүрүп эгелээни-биле холбаштыр кобальт концентрадын контейнерлерге савалап салгаш, ону автомашина-биле Саян ындында бүдүрүлгелерже соксаал чок чүдүрүп чорудуп турар.

Гидрометаллургия корпузундан продукция чүдүрген машиналар уурук-суурукта ап үнгеш, автоматтыг улуг деңзиге келир. Чеже хире концентратты чүдүрүп алганын демдеглээш, чолаачылар Хову-Аксы — Абакан оруунче шуужуптар.

Байырлал бүдүүзүнде бир хүн көөрүмге, кожуглуг машиналарның бирээзин Хову-Аксы АТБ-ниң мурнакчы чолаачызы Сергей Кижиир-оол башкарып чоруур болду. Ооң арнында өөрүшкү, чоргаарал илдең. Олдаа чөп. Хөй национал Төрээн чурттуң ажыл-үүлезинге Тываның улуу, салыышкыны кирип турар деп чүвеге өөрүвейн канчаар.

Сергейниң машиназы Абакандан куруг келбес. Комбинатка херектиг дериг-херекселди, тудуг материалдарын Абаканда баазадан әккеп турар.

Ч. СОДУНАМ.

Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур төөгүлүг байырлалын күш-ажылчы белектер-биле уткуурунга тураскааткан социалистиг чарыш «Тыва кобальт» комбинаттың цехтеринде калбарган. Бо чурукта ол комбинаттың гидрометаллургия цегинде чарыштың тиилекчилери (солагай таладан) Люба Монгалбии, Катя Романенко, Вера Туменхо, Мария Дамандарова.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ШЫНАРНЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Кобальт концентрадын бүдүрери дээрге, нарын физик-химиктиг чорудулга болганда, комбинатта хөй янзы дериг-херекселдер, оларның ажылын хынаар приборлар бар. Ынчангаш хынап хемчээр приборлар болгаш автоматика цегин комбинаттың чүрээ дижири-даа чөп. Комбинаттың кол цехтериниң аразынга социалистиг чарышка бистиң цех хөй удаа тииледеп келген. А техниктиг чогаадылга талазы-биле чарышка бистиң чаартыкчыларывыс бирги черни амдызында кымга-даа алыспаан.

Бо бүгү чүнү көргүзүп турарыл дээрге, продукцияның шынарын бедидеринге, технологияга автоматчыдылганы болгаш механизастаашкынны нептередиринге цехтиң коллективиниң кирип турар үлүү эвээш эвес дээрзин бадыткап турар. Бистиң чаартыкчыларывыстың саналдарын ёзугаар гидрометаллургия цегинге, руда үүрмектээр фабрикага, даг цегинге, шуткулга-механика болгаш электроцехтерге улуг чаартылгаларны кылган. Чижээ, автоклавтарга, абсорберлерге ээилдиригниң базыышкынын, бустуң, агаарның деңнелин таарыштырар клапаннарны кылган чорук аппаратчиктерниң ажылын чиигеткен болгаш технологтуг чорудулганы башкарарын сайзырангайжыткан.

Аммиактың чидирии улуг турган. Ам ол чорук чоорту эвээжеп орар. Чүге дээрге ук чидиригни хемчээр херекселди база ажыглалда киирген.

Мен электрослесарьлап турар мен. Өөрүм М. Монгальбии, Д. Черлик-оол-биле чаа приборларны эптеп тургузуп, эргижиреп үрелгеннерин септеп турар бис. Бистиң ажылывыска чедиги разрядтың слесары, дуржулгалыг мастер Борис Геннадьевич Крохалев үргүлчү дузалажып келген. Приборлар талазы-биле ооң билии шыырак, кандыг-даа айтырыгны оон билип ап турар бис. Ол ышкаш Геннадий Петрович Пашининниң биске үлегер-чижек болуп турарын, ооң дуржулгазын эдерикээривисти канчап демдеглевес боор. Ол бистиң цехти организастапкан, приборларны монтаждаарынга, эдиктиреринге киришкен. Ынчангаш ооң дуржулгазы байлак.

Комбинатта аныяктар хөй. Бо чылын цехтерде комсомолчу-аныяктар ээлчеглерин, бригадаларын организастаан чорук бистиң шуптувусту сырый каттыштырган. Бо чылын бүгү кол көргүзүглер талазы-биле эки түңнелдерни чедип ап турарывыстың бир магадылалы ында деп бодаар мен.

Эртем-техниктиг депшилгени бүдүрүлгеге нептередиринге чугула рольду бистиң цегивис ойнаар. Бистиң демниг, чүткүлдүг ажылывыс дээрге продукцияның шынарын бедидеринге улуг рольду ойнаардаа.

Э. ЧАЛБААКАЙ,
электрослесарь.

Чаа методтар-биле

«Тыва кобальт» комбинаттың Төп завод лабораториязының (ТЗЛ) коллективи боттарының байырлалын чаа күш-ажылчы белектерлиг уткуп турар. Чылдың алды айларында лаборатория планныг онаалдазын 105,5 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда кордунгениндеп 1 хуу ажырганын чедиишкин деп санаар апаар.

Лаборатория бүдүрүлгеге ажыктыг 5 хире чаартыкчы саналды база киирген. Никель, кобальтының анализтерин, мышьякты тодарадырының гипофосфиттиг методун, бусталып үнүп турар газтарда үстериниң болгаш аммиактың анализтерин кылгылаан. Лабораторияда агаар арыглаар черниң эде дерилгезин чорутукан.

Дузалаар цехтерниң аразында социалистиг чарышка лаборатория цеги ай санында шилчиир Кызыл туктуң эдилекчизи болуп келген. Ол чедиишкиннер болза, цехте партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының коллективти билдилиг удуртуп келгениниң херечизи болур. Б. Аракчаа, Т. Киселева, П. Крохалева, Л. Поротникова, С. Доспан, Т. Данилова, О. Крысова олар ышкаш ажылгажынге чүткүлдүг лаборантыларны бөгүн маңаа демдеглээри чугула. Электромеханиктиг бөлүктүң оолдары И. Деменков, И. Дүлүш, А. Деменков олар база эки ажылдаанвар.

Бистиң цехтиң ажылы моон соңгаар улам нарыыдаар, шинчип шенээр чүүлдер көвүдээр апаар. Ынчангаш ТЗЛ коллективи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн оон-даа бедидип, сагылга-чурумну улам быжыглап тургаш, анализ-шенелделерниң шынарын бедидип шыдаар-даа.

ТЗЛ коллективи колдуунда аныяктардан тургустунган. Боттарының байырлалынга уткуштур олар каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап келгенин бөгүн түңнеп турарлар. Тываның өңнүг металлургия үлетпүрүнүң баштайгызы—«Тывакобальт» комбинат баштайгы чартык чылда үлетпүр бүдүрүлгелерниң аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болганынга бистиң аныяк өскенивистиң төлептиг үлүү кирген.

Ю. РУБЦОВ,
ТЗЛ-диң начальниги.

Чаа станок

Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг комплекстиг геология-шинчилел экспедициязының Хову-Аксында бөлүү «Тыва» кобальт комбинаттың чиг-эт баазазын быжыглаар, кобальтылыг руданың курлавырын көвүдедир сорулга-биле шинчилел ажылдарын чорудуп турар. Черниң үстүкү каъттарында ажыктыг казымалдың шынарын, курлавырын шинчилеп тодараткан. Ам чаңы каъттарны шинчилээринче шилчээн.

Бо айның эгезинде Хову-Аксының геологтары чер өрүмнээр «ЗИФ-1200 МР» деп чаа станокту алган. Ону бөлүкте мурнакчы коллективке — улуг мастер С. Козловтуң удурткан бригадага ажыглаары-биле берген. Чаа станок гидравликтиг башкарылгалыг, ооң бүдүрүкчүлүү бедик, черни 2 муң метр чедир өрүмнеп шыдаар.

Бригадага бо чылын 1200 метр чаңы скважинаны өрүмнээр даалганы берген. Соңгу рудник чоогунда чаа скважинаны өрүмнеп эгелээн. Чаа станокту ээлчег мастерлери С. Туменхо биле П. Васютин кыска хуусаада шиңгээдип алган. Олар ам ээлчегде ажылдап турар чер өрүмнекчилерин өөредип турар. Ээлчеглер хүн нормазын ажыр күүседирин чедип алган.

Бригада чартык чыл программазын чедиишкинниг күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планнаанынга дүгжүп турар. Апрель айдан эгелеп ажылды үе-чада айы-биле күүсеткенин барымдаалап санажыр чаа системаже геологтар шилчээн. Ол чорук темпини болгаш шынарны бедиткен.

В. СМИРНОВ.

МАСТЕР

Бистиң комбинаттың автоклав салбыры дээрге гидрометаллургия аргазы-биле рудадан ажыктыг бүдүмелдерлиг концентрат ылгаарынга кол черни ээлеп турар участок болур. Технологтуг чорудулгалары бүрүнү-биле автоматчыттынган, руданы щелочилиг холуксаа-биле хоюдуп, металл концентрадын аңгылап алырынга таарыштырган автоклавтарны бистиң комбинатка эге баштай тургускан. Чаа дериг-херекселдиң чогумчалыг ажылдаарының аргазын, чурумун тодарадып, ооң түңнелин төрелдешкек өске бүдүрүлгелерге нептередиринге бистиң комбинаттың дуржулгазы чугула рольду ойнаар деп чүве билдингир.

1970 чылдың эге айларын ам-даа утпаан бис. Чап-чаа эптеп тургускан дериг-херекселдерни шенеп, эдиктирип, четпестерни чайладырының аргаларын тып турган үевис ол. Дерилгелерни эдиктирерде слесарьларның ролю дыка улуг турган. Оларның мергежилинден, профессионал деңнелинден, бүгү чүвени баш удур билип каарындан, дерилгелерни болгаш технологияны билириндеп дыка-ла хөй чүве хамааржыр турган. Слесарьларга — нарын техника «эмчилеринге» хамаарыштыр алырга, ол байдал ам-даа ындыг болуп артып каар.

Комбинаттың нарын дерилгези, кобальт концентрадын бүдүрериниң нарын аргазы дериг-херекселдериниң өй-тавында ажылдаарын, оларны ажылдадып, башкарып, эдиктирип, ажаап хайгаарап турар кижилерниң бедик мергежилдиг болурун негеп турар. Ындыг мастерлер бистиң аныяк бүдүрүлгевисте эвээш эвес. Оларның бирээзи — автоклав салбырында слесарьлар бригадири Зильявир Ямасыпов-биле номчукчуну таныштыраал.

Ортумак сынныг, кара-хүрең арынныг кижини дериг-херекселдер эптеп тургузар участокка баргаш-ла дораан эскерип каар силер. Чүге дээрге ооң ажылын көөрге бүдүнгүр, чүнү-даа кылып турда аваангыры аажок. Кады ажылдап турган өөрүнге бирле чүвени сүмелей тыртып бээр, аныяктар билбейн барган чүвезин оон айтырар. Ол болза бригадир Ямасыпов-тур.

Комбинатты чаа-ла ажыглалга киирип турда-ла Зильявир эң харыысалгалыг, нарын участоктарда механизмнерни эптеп, оларның чогумчалыг ажылдаарын хынап турган.

Ооң удуртуп турар бригадазы комбинаттың механика салбырында-даа, бүдүрүлгеде-даа мурнакчы коллектив. Автоклав ышкаш нарын дериг-херекселдер шын ажылдазын, продукцияны чогуур деңнелге болгаш эки шынарлыг бүдүрер дээш демиселге слесарьларның киирер үлүү улуг.

Комбинатта, ооң иштинде автоклав салбырында техниканы чаартыр, сайзырангайжыдар талазы-биле улуг ажыл чоруп турар. Техникага болгаш технологияга чаартылганы бүдүрүлгеге шиңгээдиринге слесарьлардан хөй чүүл хамааржыр. Чаа дерилгелерни шын эптээн, үрелген херекселдерни шынарлыг септээн тудум-на ажыл-херек шулуудаар, бүдүрүлгениң көргүзүглери экижиир.

Металлург хүнүнге уткуштур бүгү комбинат күш-ажылчы ээлчегже кирген болгаш байырлалга күш-ажылчы белектерлиг келир дээш шудургу ажылдап турган. Кол цехтиң слесарьлары алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттаан.

Бригадир Ямасыповту Хову-Аксының металлургтары адын холдут мастер деп чоргаарал-биле адаары таварылга эвес. Ооң техникага салымныын, ажылга чүткүлдүүн, аңаа бердингенин коллектив үнелээр. Эң нарын ажылды ук бригадага дагаары чаңчыл болган. Турнуктурулга салбырынга чаартылганы депшилгелиг технологиягa дүүштүр кылырынга бригада шылгараан. Автоклав салбырынга хоюдугну ылгаарынга таарыштырган нарын херекселдерни (бышкыларны) комбинаттың чиг-адының шынарынга таарыштыр чогаадып кылган. Эргi бышкыларны чазып наапкаш, чаа тургузулгаларны эптеп, автоклавка быжыглаарын бо бригада кыска хуусаада боттандырган: 3 автоклав планнаан хуусаадан 10 хонук эрте ажылдай берген.

— Бо бүгү дээрге бүдүн бригаданың кылган ажылыдыр. Ынчалза-даа маңаа кол роль бригадирге онаашкан. Чүге дээрге ооң билии, кижилерниң ажылын чаңгыс угже башкарып билири, организакчы болгаш хууда үлегерни көргүзүптер мөзүзү биске дыка дузалаан — деп, бригадада мурнакчы слесарь И. И. Степановтуң чугаазы бригадирниң ажыл-чорудулгазынга ёзулуг үнелел эвеспе?!

Бистиң бүдүрүлгевис аныяк. Ооң ажыл-чорудулгазынга баштайгы үеде бергедээшкиннер эвээш эвес турган. Шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа хөй. Ылангыя доктаамал ажылдаар бедик мергежилдиг кадрларны белеткээри чугула сорулгаларның бирээзи. Слесарьлар белеткээринче дуржулгалыг бригадир улуг кичээнгейни салып турар. Ам комбинатта мурнакчыларның одуруунда кирген слесарьлар П. Беган биле А. Хомяков баштайгы шыңгыы өөредигни, шылгалданы мастер Зильявирниң удуртулгазы, ооң хайгааралы-биле эрткен.

Ажылда чедиишкинниң үндезини чүдел дээрге, бригадирниң харыызы мындыг:

— Кол курлавыр дээрге күш-ажылды шын организастаары, ажыл шагын чөп ажыглаары.

Ол дээрге хоочун чугаа эвес. Кандыг-даа даалганы баш удур өөренир, дерилгениң тургузуун, ооң ажылдаар чурумун кижи бүрүзү ыяк шиңгээдир ужурлуг. Ону бригадир кичээнгейлиг контрольдап турар. Ооң соонда ук дериг-херекселди септээринге негеттинер инструментилерни, кезектерни, белдирлерни четчелеп алыры чаңчыл болган.

Бригада кежигүннериниң арга-шинээзин, аажы-чаңын, сонуургалын база бригадир өөренип билип алган турар ужурлуг. Кандыг-бир ажылче кижилерни хуваарда ону база барымдаалаар апаар. Аныяктарны өөредир, оларны идепкейлиг болдурар, нарын даалгаларны оларга бээринден корткан херек чок, оон башка келир үедеги салгалды канчап белеткээрил деп саналды бригадирден каш-даа дыңнаан мен. Харын ындыг бүзүрелдиң ачызында аныяк слесарьлар профессионал «чажыттарны» дүрген шиңгээдип ап турар. Аныяк слесарьлар В. Изместьев, П. Дажы комбинатка чоокта келгеннер. Ынчалза-даа оларның ажылын эш-өөрү бо-ла эки деп демдеглээр болгай.

Цехте партбюро кежигүнү З. Ямасыпов аныяктарның өөредилгезин харыылап турар. Ук даалганы күүседир дээш ол эвээш эвес күжениишкиннерни үндүрүп турар.

Слесарьлар бригадазы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ададыр дээш демисежип турар. Оларның сорулгазы боттанып, үүлези бүдер дээрзинге бүзүрел улуг. Чүге дээрге З. Ямасыпов, И. Степанов ышкаш кижилер күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демиселдиң мурнуку одуруун баштап чоруурлар.

Эд. ТРЕФИЛОВ,
инженер.

Магнитогорскиниң металлургия комбинады

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинады кара металлургия талазы-биле мурнакчы дуржулганың ёзулуг школазы болу берген. Ынчангаш аңаа Кузбасстың, Украинаның, Казахстанның ажылчыннары барып, мурнакчы дуржулганы өөренип ап турарлар.

ЧУРУКТА: домна суугузунга ажылдарны механизастаар талазы-биле заводтар аразының Бүгү-эвилел школазының киржикчилери: (солагай талазындан оң талазынче) — Магниткаyның домна цегиниң начальнигиниң оралакчызы А. А. Лисенков, Макеевтиң металлургия заводунуң домна цегиниң улуг мастери М. А. Кацнельсон, Ждановтуң металлургия заводунуң улуг гонповойу И. С. Кондратов, Днепродзержинскиниң металлургия заводунуң домна цегиниң начальнигиниң дузалакчызы П. И. Ковалев, Коммунарның металлургия заводунуң домна цегиниң улуг мастери А. А. Бойченко болгаш Енакиевтиң металлургия заводунуң домна цегиниң улуг мастери А. И. Билаш.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаzы).

БУРЯТСКАЯ АССР
Улан-Удэ
Чита
МНР

◆ *Бурят АССР 1923 чылда тургустунуп бактааган, 351,7 муң километр девискээрни ээлеп турар. Республиканың чонунуң саны—816,8 муң кижи. Чонунуң сырыйы 1 дөрбелчин километр черде—2,3 кижи болуп турар.*

Республиканың найысылалы — Улан-Удэ хоорай 1666 чылда үндезилеттинип тургустунган.

Республикада административтиг 19 район (аймак), 5 хоорай бар.

◆ *Бурят АССР-ниң мурнуу чүгү Моол Арат республика-биле, мурнуу-барыын талазы — Тыва АССР-биле, соңгу-барыын талазы — Иркутск облазы-биле, чөөн чүгү—Чита облазы-биле кызыгаарлаттынып чыдар.*

◆ *Бурятия Чөөн Сибирьниң мурнуу кезээнде, Байкал хөлдүң мурнуу болгаш чөөн талазында туруп турар. Делегейде улуг болгаш чараш хөлдерниң бирээзи болур Байкалдың хөй кезии Бурятияның девискээринде хамааржып кирип турар. Байкалдың узун дурту 636 км, а доорас ы — 25-тен 79 км. Ук хөл 31,5 муң дөрбелчин километр шөлдү ээлеп турар.*

Бурятияның девискээринде 9000 хире хемнер болгаш дамырактар агып чыдар, улуг, биче хөлдер хөй. Хемнер, хөлдерде балык-байлаң, арга-арыгларында аң-мең эндерик.

◆ *Бурятия минералдыг чиг-эт, арга-ыяш, казымал байлактар-биле кончуг байлак.*

ЧАҢГЫС ӨГ-БҮЛЕДЕ

Б. СЕМЕНОВ,

Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы.

Бурятияга чораан кижилер ооң оойдузунуң каас, чаражын магадаар. Шынап-ла чараш-даа чер. Алдын, вольфрам, молибден, аппатит, даг-дүгү дээн ышкаш казар байлактарның курлавыры болгаш тывыжы бүгү-эвилел ужур-дузалыг болуп турар. Ооң девискээриниң 83,5 хуузу ыяш-биле шыптынган. Ында баргузин киш дээн чижектиг, үнелиг аң-мең эндерик.

Ол хире делгем девискээрлиг, санап четпес байлактарлыг Бурятия Улуг Октябрьның социалистиг улуг революциязының мурнунда хаанныг Россияның чыдып калган кыдыг черлериниң бирээзи турган. Революция мурнунда чонунуң 90 ажыг хуузу үжүк-бижик билбес чораан. Чер ажылы хожудаңгай турган. Дүжүттүг черлерниң үштүң ийи кезээ нойоннарның, байларның, хүрээлерниң болгаш хаан чазааның эргезинге турган. Бурят улус бүдүүлүк болгаш аргажок түреңгии амыдыралга чурттап чорааннар.

Октябрь революциязы бурят улустуң салым-чолун өскертип, оларга чаа амыдыралдың оруун ажыткан.

Совет эрге-чагырганың ачызында буряттар боттарының национал күрүнелиг болурун чедип алыр аргалыг болган. В. И. Ленинниң саналдааны болгаш төлевилеп бижээни «Чөөн чүк улустарының чурттап турар черлеринге РКП(б)-ниң чорудар сорулгаларының дугайында» деп доктаалды 1920 чылдың октябрь 14-те РКП(б) ТК-ның Политбюрозу хүлээп алган. Автономиязын ам-даа тургузуп албаан чөөн чүк улустарынга, ылаңгыя буряттарга ындыг автономияны тургузарының эргежок чугулазын ол доктаалда айыткан. Ону барымдаалааш 1923 чылда Бүгү-российаның Төп Күүсекчи Комитединиң Президиуму Бурят-Моол автономнуг республиканы тургузар дугайында доктаалды хүлээп алган (1958 чылда ону Бурят АССР кылдыр эде адаан).

Совет эрге-чагырганың чылдарында бурят улус социал-экономиктиг улуг чаартылганы боттандырган. Республика тургустунуп турда, 800 хире ажылчыннарлыг үүрмек он шаа бүдүрүлгелер, 3 эмнелге чери болгаш фельдшер пунктулары турган. 1911—1915 чылдарда хөй эвес, эге школаларга 604 бурят уруглар өөренип турган, оларның аразынга чаңгыс-даа кыс уруг чок турган.

Бурятияга социалистиг чаартылгаларны, шаанда чыдып калган улустар капитализмниң үе-чадазын шуут оюп эрткеш, социализмче шилчип болурунуң аргалары бар дээрзиниң дугайында ленинчи теорияга үндезилеп, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, бистиң чуртувустуң бүгү улустарының, бирги ээлчегде орус ажылчын аңгының дузаламчызы-биле чоруткан. Чуртту социалистиг ёзу-биле индустриализастаарының болгаш электрижидериниң ленинчи идеяларын амыдыралга боттандырганының ачызында Бурятияның үлетпүр-бүдүрүлгези, кодээ ажыл-агыйы шапкыны-биле хөгжээн.

Бөгүнгү Бурятия дээрге — үлетпүр-бүдүрүлгези, кодээ ажыл-агыйы бүгү талазы-биле сайзыраан республика-дыр. Ында самолёттарны, тепловозтарны, хем судноларын, күчүлүг автокраннарны, нарын электромоторларны болгаш приборларны, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бараннарын бүдүрүп үндүрүп турар. Республиканың үлетпүр-бүдүрүлгезиниң бүдүрген продукциязын чурттуң 80 республика, край, областарынче болгаш 40 даштыкы чурттарже сөөртүп үндүрген турар.

Эрткен беш чылдарда даг үлетпүрү база сайзыраан. Вольфрамолибден комбинады, шахта эргелелиниң бүдүрүлгелери, алдын уургайлары ажылдап турар. Тудуг индустриязының, ыяш, үлетпүр ажыл-агыйының бүдүрүлгелери тургустунган. Республика бүрүнү-биле электрижиттинген.

Эрткен беш чылдарда бурят чоннуң иштинден мергежилдиг ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш бүдүрүлгениң командирлери өзүп үнген. Чижээлээрге, Улан-Удэниң сукно фабриказында мастер Д. К. Тимурова 25 чыл ажыг ажылдап турар. Шалыпчы ажыл-иши дээш аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан болгаш ийи Ленин орден-биле шаңнаткан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң делегады база болуп чораан. Улуг бүдүрүлгениң директорларында инженерлер А. Р. Болотов, П. Н. Бурлов, И. Д. Даржаев олар ажылдап турар.

Республиканың кодээ ажыл-агыйында үндезин өскерлиишкиннер болган болгаш бөгүнгү кодээ таныттынмас кылдыр өскерилген.

1928—1930 чылдарда кодээ ажыл-агыйны коллективизастаан, быдаргай ажыл-агыйларны улуг коллективтер кылдыр каттыштырган. Колхоз, совхозтарны тургускан чорук көшкүн байдалдан суурлуң байдалче шилчиирин хандырган. Коллективизация кодээниң амыдырал байдалын үндезинни-биле өскертип, эртем-техниканы болгаш мурнакчы дуржулганы ажыглап тургаш, чер болгаш мал ажылын бүгү талазы-биле хөгжүдеринге таарымчалыг байдалды тургускан.

1932 чылда тос МТС-ке 229 тракторлар турган болза, ам республиканың колхоз, совхозтарында 13 муң ажыг тракторлар болгаш үш муң ажыг комбайннар ажылдап турар. Дүүн көшкүн чораан муң-муң буряттар ол нарын техниканы ам башкарып турар. Тарылга шөлү бир миллион гектар ашкан. Мал бажы чүгле өзүп турар эвес, харын уксаалыг болгаш бедик продуктулуг малды өстүрүп, хойдан нарын болгаш чартык нарын дүктү кыргып турар. Бурятия тараа, эът, сүт, дүк болгаш дагаа чуургазы бүдүрер республика апарган.

Үлетпүрде болгаш кодээ ажыл-агыйда кайгамчык кадрлар өскен. Джидин аймакта «Коммунизм» колхозтуң хойжузу, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Гомбо-Сүрүн Цыремпилова хөй чыл улаштыр чүс хойга онааштыр 120—130 хураганны доктаамал ап келген. «Селенга» совхозтуң саанчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Надежда Тадвашкина бир саар инектен чылда 5—5,5 муң килограмм сүттү саап ап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында ёзулуг культура революциязы боттанган. Улус өөредилгезинде, культурада болгаш эртемде үндезин чаартылгаларга хамаарыштыр маңаа бир кижиниң чугаазын киирейн.

Эрткен чүс чылдың төнчүзүнде Бурятияга чораан англи аян-чорукчу Диксон мынча деп бижээн: «Тоолда ышкаш, хөртүк-харлыг Забайкалье — депшилгелиг делегейден дыка-ла хожудап калган чер-дир. Европаның культура депшилгези — Шекспир, Диккенс, Бальзак, Пушкин — аңаа кажан-даа четпес ышкаш сагындырып кээр-дир...»

Аңаа харыы кылдыр дораан чугаалап каайн: бөгүн буряттар чүгле орус болгаш совет классиктерни номчуп турар эвес, делегей классиктерин боттарының төрээн дылынга-даа, ол улустарның дылдарынга-даа номчуп турар. Бурятияның литературазы болгаш уран чүүлү бүгү-эвилелде болгаш делегейде сурагжаан.

Республикада 610 школа бар, ында 182 муң өөреникчи өөренип турар, педагогика, кодээ ажыл-агый, культура болгаш технология институттарында, чээрби ажыг тускай ортумак өөредилге черлеринде 40 муң ажыг оолдар, кыстар өөренип турар.

Эртем болгаш культура, литература болгаш уран чүүл хөгжүлдезинде бистиң чедиишкиннеривис эвээш эвес. ССРЭ-ниң эртемнер академиязының Сибирь салбырының бурят филиалы бар, ында каш эртем-шинчилел институттары каттышкан. Чөөн Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте Күрүнениң кара чаңгыс опера болгаш балет театры Бурятияда ажылдап турар. Бурят болгаш орус шии театрлары, ойнаарактар театры, «Байкал» аттыг ырның болгаш танцының ансамбли, күрүне филармониязы чонга бодунуң уран чүүлүн бараалгадып турар. ССРЭ-ниң улустуң артистери Гомбо Цыденжапов, Лхасаран Линховоин, Лариса Сахьянова оларның аттарын чүгле Совет Эвилелинде эвес, делегейниң хөй-хөй чурттарында эки билир апарган. Бурят чогаалчыларның, чурукчуларның, композиторларның саны өскен.

Бурятияның келир үези кайгамчык. Бо беш чылда хөй-хөй чаа үлетпүр бүдүрүлгелери ажыглалга кирер. 1970 чылдың деңнели-биле алырга, беш чылдың төнчүзүнде эът бүдүрүлгези 31 хуу, сүттүң — 14, дагаа чуургазының — 33, дүктүң—21, картофельдиң — 16 хуу чедир өзер.

Бурятияның ажылчы чоннары боттарының бүгү бо чедиишкиннерин социалистиг Төрээн чурттуң бүгү улустарының эп-найыралының, кады ажылдажылгазының, Коммунистиг партияның, Совет чазактың сагыш салыышкынының ачызында чедип алган.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш, республиканың ажылчы чоннары ленинчи идеяларга хей-аът киирип, шудургу ажылдап, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунизмче бүзүрелдиг бар чоруур.

Деңнежир ДЭЭШ

Хойжу — эң-не бурунгу профессияларның бирээзи, ынчалза-даа ону чаа деп база болур. Ооң бурунгу болуп турарының ужуру болза, бистиң ада-өгбелеривис үе-шагдан бээр Байкал ындын дургаар хөй малдап чораан. Чаа деп адаарының чылдагааны — ол мергежилдиң амгы үеде мырыңай чаа ужур-утказыг болу бергенинде. Бир эвес бурунгу хойжунуң, малчынның ажылы — ооң амыдырап чурттаарының арга-хоргазы турган болза, амгы үеде — 70 чылдарның аныяк хойжузу доосказ ортумак эртемниг, кандыг-бир дээди өөредилге чериниң бот-өөредилгелиг студентизи кижи-дир. Республиканың мал ажыл-агыйында комсомолчу-аныяктар коллективиниң саны амгы үеде 207 чедир санаттынып турарын айтырга четчир.

Хойжу мергежилди мен база-ла бодумнуң ада-иемден салгап алган мен. Ам таптыг-ла 14 чыл дургузунда хойжу бригадада ажылдап тур мен. Ол үениң дургузунда чедиишкиннер-даа, хомудангыг-даа таварылгалар тургулаан. Ынчалза-даа мен бодумнуң шыдаар шаам-биле күжениишкинниг ажылдап, эки чедиишкиннерниң арга-дуржулгазын дилеп тып келдим.

Кожавыс совхозта сураглыг хойжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Намжилма Ламхановна Тогмитова ажылдап турар. Ол дээрге — бодунуң херээниң мастери. Чыл бүрүде төрүүр чүс хойга онааштыр чүс ажыг хураганны менди доруктуруп, улуг чедиишкиннерни чедип ап турар. Бо чылын база-ла Намжилма Лахмановна төрүүр чүс хойга онааштыр 105 хураганны менди алгаш, доруктуруп өстүрген. Чажырбас мен, мээң чедиишкиннерим оон элээн кудуу болгулаар-дыр. Бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр чүгле 92 хураганны менди доруктуруп өстүрдүм. Ынчалза-даа ол санны мен чүс чедирер дээш кызып турар мен.

Арга-дуржулгам-даа, чедип алган чедиишкиннерим-даа талазы-биле алыр болза, мен Тогмитовага деңнежип шыдавазым шын. Ындыг-даа болза, бистиң бригадавыс ооң бригадазы-биле чаржыр деп шиитпирлээш, эрткен чылын оларның-биле социалистиг чарыштың керээзин чарган. Мурнакчыларның деңнелинге чедери — мээң сорулгам ол. Амгы үеде бистер бот-боттарывыска баржып, арга-дуржулгавыс солчуп турар бис.

Амгы үеде чайгы семиртилге чоруп турар, ону бис ажыктыг болгаш таарымчалыг чорудар дээш ажылдап турар бис.

Бистиң совхозтуң девискээринде оът-сиген бо чылын кайгамчык үнген. Чайгы үеде хойларывысты сериин, хоолулуг оъттуг черлерде кадарып турар бис. Хойларны эртенги сериинде оларже үндүргеш, изиг дүжүп келирге, хөлегелиг черлерге сугарып, бөлер чорук чугула. Бир талазында олар дыштанып алырлар, а ийи талазында чиген оъдун боттарынга сиңирип алырынга таарымчалыг болуп турар.

Бистиң бригадавыстың коллективи ССР Эвилелиниң чартык чүс чыл болур юбилейинге күш-ажылчы белектерлиг уткуур-даа.

Зоя ЖАМСАРАНОВА,
Хоринск аймактың «Анинский» совхозунда хойжу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, ВЛКСМ-ниң Бурят обкомунуң кежигүнү.

Социалистиг күш-ажылдың маадырлары

ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

Ленин орденниг локомотив-вагон септээр бистиң заводувус — Бурятияның индустриязының баштайгызы. Хөй национальдыг бистиң чуртувустуң бүгү улустарының дузазы-биле үжен чылдарда ол тургустунган. Ооң тудуушкунунга ол чылдарда аңаа Совет Эвилелиниң 20 ажыг национальдарының төлээлери ажылдап турган. Орта ажылдап турганнарның бирээзинге мен база хамааржыр мен. Ол төрээн заводумда ам-даа ажылдавышаан мен.

Бистиң заводка үндезин чурттакчылардан ажылчын аңгы төрүттүнген. Заводтуң хоочуннары-биле кады аныяк оолдар, кыстар ажылдап, оларның арга-дуржулгазын шиңгээдип ап, күш-ажылчы чаагай чаңчылдарын уламчылап турар.

Заводка баштай паровозтарны, вагоннарны септеп турган болзувусса, а ам ооң-биле кады тепловозтарны болгаш электровозтарны септеп турар бис.

Амгы үеде, кажан ССРЭ-ниң чартык чүс чыл юбилейинге белеткел чоруп турар үеде заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары кажангыдан артык күжениишкин-биле ажылдап турар. Хөй кижилиг, ёзулуг интернационалчы коллектив (ында 30 ажыг национальдарның төлээлери ажылдап турар) бирги кварталда социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен. Барааннығ продукция бүдүрериниң планы 103 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле план — 105 хуу күүсеттинген.

Бо чылдың бирги кварталының дургузунда заводтуң коллективи пландан ажыр 440 муң рубльдиң продукциязын берген. Социалистиг чарышты вагон-кузов, электри-септелге, дизель цехтериниң коллективтериниң аразында дээштиг организастап турарындан ол коллективтер эки түңнелдерни чедип алган болгаш чедип ап турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн бүгү талазы-биле төлептиг уткуур, алган социалистиг хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг күүседир дээш завод улам кызымаккай ажылдавышаан. Ниитиниң ажыл-үүлезинге күш-ажылчы үлүүмнү киирип, чуртту эргелеп башкарарының херээнге киржип чорууруумга чоргаарланыр-дыр мен.

Б. ПОЗДЕЕВ.
токарь,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады.
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ЧУРУКТА: Джидиң аймактың «Коммунизм» колхозунуң улуг хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Г. Г. Цыремпилова. Чыл санында эки көргүзүглерни ол чедип ап, бодунуң арга-дуржулгазын өскелерге дамчыдып келген.

ЧУРУКТА: «Хоринский» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Л. Тогмитова. Бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 105 хураганны менди ажаап алган.

ЭРТЕМДЕННЕР

Коммунистиг партия совет эртемденнерниң чогаадыкчы ёзу-биле үре-түңнелдиг ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг чүүлдерни тургузуп берип турар. Партияның ындыг сагыш салыышкынын бистиң республиканың чижээнден тодаргайы-биле база көстүп турар. Бистиң бурят улус үжүк-бижик чок, караңгы-бүдүүлүк байдалга чурттап чораан болза, Совет эрге-чагырга бистиң улустуң ёзулуг чечектелиишкинин хандырган.

Сески беш чылдың үезинде каттышкан эртем-шинчилел институдунга үндезилээш, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының бурят филиалын тургускан. Ол филиал ниитилел эртемнериниң болгаш бойдус эртемнериниң ийи институттарындан база геология база экономиктиг шинчилелдериниң ийи килдистеринден тургустунган. 1966 чылда филиалды организастап турда, аңаа 220 ажыг эртем-техниктиг ажылдакчылар, оларның аразында 5 докторлар болгаш 46 кандидаттар турган болза, ында ам ниити-биле 500 ажыг кижи. эртемнерниң 10 докторлары болгаш 86 кандидаттары ажылдап турар.

Сески беш чылдың дургузунда филиалдың салбырларынга теория болгаш практика талазы-биле элээн хөй чугула эртем-шинчилел ажылдарын кылган, оларның хөй нуруузун улус ажыл-агыйынга ажыглаан. Чижээ, бойдус эртемниң институдунуң физика-математика эртемнериниң доктору Ч. Д. Цыдыповка удурткан радиофизика салбырының эртем ажылдакчылары ретрансляторларны ажыглап тургаш, даглыг черлерге телевидение дамчыдылгазын калбартып болурун херек кырынга боттандырганнар. Оларның саналын ёзугаар Бурят АССР-ниң болгаш Чита областың девискээринде 30 ажыг ретрансляторларны тургускан. Олар ажылдап турар.

Бистиң эртемденнеривис төөгү, дыл, литература, улустуң аас чогаалының болгаш социологияның талазы-биле база эвээш эвес солун ажылдарны кылган. 1970 чылда олар «СЭКП-ниң Бурят организациязының төөгүзүнүң очерктери», «МАР-ның культуразының төөгүзүнүң очерктери» деп эртем ажылдарын болгаш филиалдың эртемденнериниң өске-даа монографияларын парлап үндүрген.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының бурят филиалының келир үези база солун: амгы үеде колдуунда-ла петрографиялыг болгаш руда угланыышкынныг Геология институдун Улан-Удэге организастаар талазы-биле улуг белеткел ажылдары чоруп турар.

Химия, физика, биология болгаш бойдус эртемнериниң талазы-биле бурят эртемденнер улуг ажылды кылыр. Эң болбаазын электроннуг санаалга машиналарынга үндезилээш, математика лабораториязын бо беш чылда организастап тургузарынче улуг кичээнгей салдынып турар.

Тоску беш чылда экономиктиг эртемни улам ыңай сайзырадырынче улуг кичээнгейни партияның угландырганы бүгүдеге билдингир болгай. Бурят филиалдың шутуму-биле чорудар эртем-экономиктиг шинчилелдерниң кол угланыышкынын маңаа чугаалап каары артык эвес. Ол хамыктың мурнунда Байкал хөл дугайында айтырыг боор турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылдың июнь 16-да үндүргени «Байкал хөлдүң девискээрин таарымчалыг ажыглаарын хандырар болгаш бойдус байлактарын камгалаарының талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалында бүгү талазы-биле улуг ужур-дузалыг боор турар. Байкал хөлдүң бойдус курлавырларын эртем болгаш экономика талазы-биле ыяк шинчилеп көөрүн ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының филиалдарынга болгаш өске-даа эртем албан черлеринге даасаан. Ол чугула доктаалды күүседиринге өске бүгү эртем албан черлери-биле кады бистиң бурят филиалывыс база идепкейлиг киржир. Амгы үеде Байкал хөлдүң девискээриниң бойдузунуң экономиказын шинчилээр талазы-биле тускай лаборатория бистиң филиалда ажылдап турар. Ону экономика эртемнериниң доктору П. Г. Олдак удуртуп турар.

Бистиң республикада тускай дээди болгаш ортумак өөредилге черлери дыка хөгжээн.

Амгы үеде бисте 4 дээди өөредилге черлери болгаш Новосибирскиниң совет кооператив садыының институдунуң филиалы, 23 техникумнар ажылдап турар. Оларда ниитизи-биле 40 муң ажыг студентилер болгаш сургуулдар эртем-билигни чедип ап турарлар. 1923 чылда чүгле 60 студентилер турган болза, ам оларның саны 40.000 четкен. Ленинчи национал политиканы Бурятияга боттандырып чорутканының түңнели—бистиң хөгжүлдевисти кысказы-биле чугаалаарга ындыг-дыр.

Л. Я. ПОХОСОЕВ,
СЭКП Бурят обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи.

ТЕАТРЫВЫС БАЗЫМНАРЫ

Бурятияның Ленин орденниг күрүнениң опера болгаш балет театры чүгле Бурятияда эвес, бүгү Чөөн Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте эң улуг дээн хөгжүмнүг коллективтерниң бирээзи болур. 1939 чылда Москвага бурят улустуң литературазының болгаш уран чүүлүнүң декадазы болур деп турда, хөгжүм-шии театры тургустунган. А хөгжүмнүг чогаал оон бир чыл эрте тургустунган. 1938 чылда Бурятияның хөгжүм-шии театрынга баштайгы хөгжүмнүг драма болур «Баирни» тургускан.

Баштайгы бурят национал опера «Энхэ-Булат батор» үжен ажыг чылдарның мурнунда тургустунган. Чон бүрүзүнүң тоолдарында, тоолчургу чугааларында маадырлыг чорук, тиилеттирбес күзел-чүткүл сиңниккен овур-хевирлер бар болгай. Бурят улустуң аас чогаалы Шоно-батор, Гэсэр, Аламжи-мерген маадырларның дугайында тоолдарны бистиң хүнүеривисче чедирип эккелген. Шоно-батор дугайында тоолчургу чугаа «Энхэ-Булат батор» деп операның либреттозунуң үндезини болган. Ону РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, сураглыг чогаалчы болгаш драматург Михаил Балдано тургускан.

Бо маадырлыг операның музыказын Свердловск консерваториязының профессору М. Фролов бижээн.

М. Фроловтуң операзын 1940 чылдың октябрь 20-де Москвага бурят литератураның болгаш уран чүүлдүң бирги декадазының үезинде көргүскен. Декаданың уран чүүл удуртукчузу, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Иосиф Михайлович Туманов операның бирги тургузукчу-режиссёру болган. Декада чедиишкиннig эрткен. Ынчан «Правда» солунга бижээни болза: «Бурят-моолдуң уран чүүлүнүң декадазы — улуг орус болгаш бурят-моол улустарының культура талазы-биле кады ажылдажылгазының түңнели болур».

Бистиң театрывыстың репертуарында хөй-хөй улустарның болгаш нацияларның опералары бар. Он дөрт хире национал опера бижиттинген болуп турар. «Кайгамчыктыг шыгжамыр», «Дамырк бажында», «Байкалда», «Алышкылар» дээш оон-даа өске. Ынчалза-даа, «Энхэ-Булат батор» деп опера оларның аразында онзагай черни ээлеп турар. Бо опера бурят улустуң хөгжүмнүг шии чогаалының чоргааралы болур. 30 чыл дургузунда ооң идейлиг утказы-даа, хөгжүмнүг хөөнү-даа «кырываан». Он-он чылдар эртерге-даа, эргижиревес чогаалдарның бирээзи апарган.

Бурятияның хөгжүм-шии театры 1948 чылда опера болгаш балет театры кылдыр эде организастаттынган. Оон бээр театр коллективи чогаадыкчы тала-биле өскен, сценаның кайгамчыктыг мастерлери өскен. Оларга ССРЭ-ниң алдарлыг артистери Күрүне шаңналының лауреады Гомбо Цыденжапов, Лхасаран Линховоин, Лариса Сахьянова, РСФСР-ниң улустуң артизи Петр Абашеев олар хамааржыр. Оларның-биле чергелештир салым-чаяанныг ыраажыларны адап болур. Бурят АССР-ниң алдарлыг артистери Ким Базарсадаев, Дугар Дашиев болгаш Бурят АССР-ниң улустуң артистери Владимир Буруев, Саян Раднаев олар кандыг-даа опера коллективиниң чоргааралы болуп болур.

Орус болгаш делегей классиказының музыкаларын театрның коллективинге боттандырып турар чорук коллективтиң мергежилиниң өзүп турарының тодаргай херечизи ол. Театр сөөлгү чылдарда «Игорь хаан», «Аида», «Русалка», «Пер Гюнт», «Спартак», «Хаанның душтуу» дээш өске-даа чогаалдарны тургускан. Ооң-биле кады бурят композиторлар Б. Ямпилов, Д. Аюшев оларның чогаалдарын база чедиишкинниг тургузуп турар.

Д. ЖУГДУРОВА,
«Буряад үнэн» солуннуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

СЭКП Бурят обкомунуң, Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы болур «Буряад үнэн» солуннуң редакциязы бо арынны белеткеп чоруткан.

АМЫДЫРАЛДЫҢ АГЫМЫНДАН

РЕПОРТАЖ

Дал дүш. Хиндиинде хир чок дээрде алдын сарала хүнден саарылган хереллер чиңгир ногаан бүрүлерлиг теректерниң аразынче эртен-не согунчугаштар болуп ужуп киргениңден бүрүлер аразында салдырткайындыр сымыранчып турар.

Эрткен дүне чагган чаъска чунуп алган чодураалар хүннүң чалымынга шондургаш, хөөй бергилээн, даъс-ла кара, хүрең кызыл апаргылаан культураның болгаш дыштаныылганың Гастелло аттыг паркында ыңай-бээр селгүүстеп кылаштааннарга мөгейип каап тургаңзыг-даа болду. Бойдустуң бо кайгамчыктыг чурумалдарын сеткил дойлуушкун-биле хайгааравышаан, бистиң республиканың чурукчуларының Наадымга болгаш ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскааткан «Бистиң үевиң кижизи» деп делгелгезиниң ажыдыышкынынче базып ордум.

Делгелгениң ажыттынар шагын манаан кижилер аразында хөөрежип баштактанчып, харын-даа делегейде болуп турар солун чүүлдерни-даа аксы маргыжа кагылап тургулаан.

Шак-даа келген.

РСФСР-ниң Улустуң чурукчузу, Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы Сергей Ланзы делгелгени ажыдары-биле чергедештир тыылганнарның мурнунга сөс ап чүве чугаалаан.

Делгелгеде 12 авторнуң 100 ажыг ажылдары бар. Ук ажылдар портрет жанрының талазы-биле күүсеттинген болгаш бистиң мурнакчыларывыстың, сураглыг кижилеривистиң амыдыралын, ажыл-ижин көргүзер дээн хей-аът киирикчи сорулганы мурнунда салган болуп турар. Чурукчуларның чоннуң амыдыралынче ханылап, амыдыралдың агымындан янзы-бүрү овур-хевирлерни дилеп, сураглап тыпкаш, ону чонунга бараалгадыр дээн ыдыктыг күзелдериниң эге базымнары бо. Мындыг янзылыг делгелге бистиң республикада бир-ле дугаар ажыттынып турар дээш, Сергей Ланзы делгелгениң ажыттынганын чарлады.

СЭКП Тыва Обкомунуң бирги секретары Салчак Калбак-Хөрекович Тока кызыл кожааны үзе кезиптерге, көрүкчүлер залче шуужуп кирипти. Көрүкчүлерниң аразында кымнарның чок дээр. Алды харлыг чаштардан алдан харлыг хоочуннарга чедир дизе, шынап-ла хөөрем чок.

Делгеттинген портрет бүрүзүн Сергей Ланзы билдингирлери-биле тайылбырлап, ооң утка-шынарын сайгарып тур.

Моңгуш Черзи. Бо ат хөйге билдингир. Уран шевер даш сиилбикчизиниң кылган ажылдары тыва чоннуң культуразынга улуг салыышкын дээрзи маргылдаа чок. Ол салым-чаяанныг кижини мөңгежиткензиг, ооң кылып чораан ажыл-ижи кижилерге тааланды болгаш чоргааралды хайырлаар дээн утка сиңген, сагыштан ыравас портретти чурукчу Гавриил Торлук көрүкчүлерге сөңнээн.

Делгем шынаа. Чиңгиртилиг бо шынааны дургаар чапты берген ак-чайт хой. Кадырбертке тура дүшпес боралазының кырында чоргаар саадапкан, талыгыр делгемнерже ханы бодал-биле көрүп орар тыва херээжен. Ол дээрге, сураглыг хойжу «Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры база хөй уруглардың доруктуруп кижизипткен Маадыр-ие Үрүле Кандан-дыр. Ооң портредин чурукчу Татьяна Левертовскаяның чедимчелиг күүсеткенинге көрүкчүлер бедик үнелелди бергеннер. Ол ышкаш авторнуң саанчы Мышкарның портредин чураанында чалыы назының өөрүшкүзү, амыдыралдың чуруп төттүнмес чараш каазы ала-чайгаар-ла көстүп, сеткил-сагыштан ыравас болу бээр.

«Улуг чуртум делгемнерин,
Улустарның найыралын
Мактап ырлаар чаагай атты
Бадыткаар дээш кызып чор мен» деп, шүлүкчү Юрий Күнзегештиң бижээнин билир болгай бис. Шүлүкчүнүң бодамчалыг арын-шырайы, бодунуң үстүнде одуругларын катап-катап дагынып органзыг. Ооң портредин Гавриил Торлук база-ла чедимчелиг чурааны көскү.

«Бай-Тайгадан келген кыс». Мында буруңгаар эртем-билигже, келир үеже чүткээн аныяк тыва уругнуң овур-хевири солун чараш-даа, ооң кадыңда авторнуң чогаадыкчы салым-чаяанының кижиниң иштики делегейинче дидим хавылаашкынын өөрүшкү-биле көөр бис. Ону В. Денисов чураан.

Делгелгеде шилиттинген ажылдарның аразында Саая Сарыг-оолдуң «Тес-Хемден келген кыс», «Өөреникчи уругнуң чуруу», дээш өске-даа ажылдар көрүкчүлерниң улуг үнелелдерин алганнар.

Республика Наадымынга чаладып келгеннер болгаш база ооң киржикчилери бистиң чурукчуларывыстың арга, мергежили, амыдыралче ханылаашкыны улам өзүп, боттарының ажылдарын чоннуң мурнунга делгеп көргүзүп, оларның ажыктыг сүмелеринге дыңнангыр болуп турарын мактап турганнар.

Чурукчунуң бийириниң дегген чер бүрүзүнге амыдыралдың доткар билбес агымының чалгыы көстүп, ук чалгыг бурунгаар хөгжүлдевистиң аялгазынче шилчип турарын күзеп каалы.

Моңгуш ДОРЖУ.
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ЧУРУКТА: Енисей хо…

Бистиң республиканың «Билиг» ниитилели чон ортузунга лекция, беседалар дээш янзы-бүрү темаларга агитас-массалыг ажылдарны чорудуп турар.

Бөгүн силерге ол ниитилелдиң кежигүнү шүлүкчү Моңгуш Борахөевич КЕНИН-ЛОПСАННЫҢ «Куйда лама» деп атеизм темазынга бижээн шүлүүн бараалгаттывыс.

КУЙДА ЛАМА

Куйлуг-Тейниң куюн чурттаан
Хуулар аза чораан дижир.
Карачалдар көрбес дижир,
Хамнар ону көөр дижир.

Кызыл хүнде серге болуп
Кыйыг черлер доскулаар дээр.
Орай кежээ көк от болуп
Ойлар кезип чоргулаар дээр.

Караңгыда чевег черге
Каңмыл от боор чоруур дижир.
Аза турар Куйлуг-Тейге
Анаа кижи барбас дижир.

Хуурак лама кырый бергеш,
Куйга чурттай берген дижир.

Ону көргеш, корткан аза
Ол-ла хевээр дескен дижир.

Куйлуг-Тейниң шыпшык башта
Чылгы чыгаар оргулаш бар.
Куду көөрге,—доскут кадыр,
Чыгаткан мал хоруп турар.

Дезиг аътты чыгап кээрге,
Дээргилеп туруп-туруп,
Куйлуг-Тейден шураан дижир.
Куйда лама сүртээн дижир.

Кончуг дидим лама дээни
Кортук чүве болган дижир,
Ажыр шураан аътты көргеш,
Аза боор дээш өлген дижир.

АЛДЫН БОЛГАШ МӨҢГҮН ЭРТИНЕЛЕР

Мөңгүнден шуткуп кылган, алдын-биле каастап каан савалар, номнар карттары, аскыыштар болгаш Новгород Кремлиниң грановиттиг палатазында кадагалаттынып турар өске-даа эт-херекселдер орус каасталга-шимелде уран чүүлдүң ёзулуг ховар дээн эртинелери боор турар. Орус уран-шеверлерниң чүгле уран мергежили эвес, харын-даа оларның кайгамчыктыг чогаадыкчы чоруу магаданчыг.

...Новгород XI—XII чүс чылдарда-ла Соңгу Европаның усдарган уран-шевер талазы-биле эң улуг хоорайларының бирээзи болгаш эң-не нарын, кайгамчыктыг каас-чараш чүүлдерни сиилбип кылырының төвү турган. Ынчаарда аңаа турган орус уран-шевер кижилер алдын, мөңгүнден нарын чүүлдерни эң-не чогаадыкчы ёзу-биле кылып шыдаар турганнар.

Софияның кратиралары — арага кудар тускай савалар Новгородтуң ховар чыындыларында онза черни ээлеп турар. Оларны мөңгүнден кылгаш, алдын-биле каастап, чүүл-бүрү дириг амытаннарның дүрзү-хевирлерин болгаш виноград каттарны чуруп, сиилбээн. Саваларның боттарының хевирлери, оларның чоон тудалары онза хевирлиг.

В. ЧЕРНЯЕВ,
(СЭТА-ның корр).
Новгород.

ГРИПП ААРЫЫ ЧОК ЧЕР

Грипп болгаш ангина—өл-шык болгаш соок-биле холбаалыг аарыг деп чүве билдингир. Ынчалза-даа чер бөмбүрзээнде эң-не соок болгаш хатшуурганныг дээн кезээ—ырак-узак Антарктикага ындыг аарыглар кижиге барык черле таварышпас болган. «Ак диптиң» шинчээчилериниң таваржып турары аарыг-аржыктарындан чогум-на грипп болгаш ангина эң эвээш боор турарын совет эмчилер илереткеннер. Бир эвес чыккылама соокка «үргүлчүлелдиг ажылдаанындан «грипптей-даа бээр» болза, хүндүс бүдүн-чартык, ийи шак хире удуптаргала ол аарыг шуут чиде бээр болган.

Ындыг онзагай байдал Антарктикада аарыг нептередип, халдадыр микроорганизмнерниң барык чогу-биле тайылбырлаттынар (ындыг микроорганизмнер пингвиннерниң бөлүгленишкен черлерин долгандыр азы эрик кыдыының хаяларының кызыы черлеринге таварышкылаар). Дириг амытаннарлыг чурттардан Мурнуу полюска аян-чорук кылып чеде берген кижилерниң аразынга грипптиң ындыг күштүг эвес хевири нептерееп тургулаан. Чүге дээрге оларның-биле кады микробтар болгаш вирустар ында чеде бергени билдингир. Ынчалза-даа ол микроорганизмнер ук черниң кадыг-дошкун агаар-бойдузунга таарышпас болганы илерээн.

Н. КОНСТАНТИНОВ,
(СЭТА-ның корр.).
Ленинград.

СПОРТ

ФИШЕРНИҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ КҮШ ЧОК БОЛГАН

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның тускай корр). Шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдааның кол судьязы Шмидтиң (ГФР) ийиги салыгга Фишер келбээн дээш ону уттурган деп шиитпирлээнинге Фишерниң удурланыышкынын күш чок деп санаан. Фишерниң удурланыышкынын маргылдааның моон адаанда составтыг апелляция комитеди көрген: Меллер болгаш Арнлауксон (ийилээ — Исландия), Крогиус (ССРЭ), Крамер (АКШ) болгаш Шмид (ол бадылаашкынга киришпээн).

Фишерниң удурланыышкынын үш бадылаашкын-биле күш чок болдурган. Ону чүгле АКШ-тың төлээлекчизи деткээн.

Фишерниң ийиги удурланыышкынын (ол залдан телекамераларны үндүрерин негеп турар) комитет база көрген болгаш маргылдааның киржикчилериниң ийилдирээни Делгелге ордузунче чалаар деп шиитпирлээн. Комитет кежигүннери оларның-биле кады бажыңны барып көргеш, ол айтырыгны чугаалажып көөр. Бо талазы-биле шиитпирни соолзүредир үндүрер дишкен.

Үшкү салыг бөгүн, июль 16-да болур ужурлуг.

ЮРИЙ КОЗИННИҢ ДЕЛЕГЕЙ РЕКОРДУ

РИГА. (СЭТА-ның корр). Делегей чемпиону москвачы Юрий Козин Балтиканың кубогу дээш маргылдаага делегейниң чаа рекордун тургускан: ол бирги аар деңзиниң штангистери-биле маргышкаш, 213,5 килограмма аар шойну көдүрген. Ынчангаш Таллин чурттуг спортсмен Яан Тальтстың мурнунда рекордундан ол 2,5 килограмма ажып турар.

ВОРОШИЛОВГРАДТЫҢ «ЗАРЯЗЫНЫҢ» ТИИЛЕЛГЕЗИ

Бут бөмбүүнүң чемпионун илередир талазы-биле маргылдаада мурнап чоруп турар команда —Ворошиловградтың «Зарязы» июль 14-те пайысылалдың торпедажыларын 4:2 санга уткаш, бодунуң туружун улам быжыглап алган. Аалчыларның саны 3 апарган соонда (торпедажылар тик санныг турган) оюннуң түңнели «билдиңгир» болу берген. Ынчалза-даа автозаводчулар оюннуң ийиги чартыында дыка кызымаккай чоруун көргүскеннер. Эң ылаңгыя «Торпеданың» халдакчызы Смирнов шылгарап турган. Чогум-на ол ийи санны улаштыр киирген.

Ам ворошиловградчылар — 22 санныг апарган.

(СЭТА-ның корр).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА.

МОСКВАДАН.

12.00—Программалар **дамчыдылгазы.** 12.05— Телемедээлер. 12.10.— Өңнүг телекөрүлде. Уругларга. **«Буратинонуң делгелгези».** 12.40.— **«Хөгжүмнүг киоск».** 13.10— ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанцтың чугаазы. 13.20.— **«Кирип моорлаңар!»** Концерт студиязы чалап тур. 14.35—Спортчу программа. 15.20— ССРЭ-ниң өңнүг металлургия министри П. Ф. Ломако-биле беседа. 15.30— Делегей панорамазы. 16.00 — **«Эрги шагның байлары».** ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Ильинский номчуур. 16.50—17.00—Чапсар. 17.00 — **«Кино аян-чоруктарның клуву».**

ИЮЛЬ 17-ДЕ.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.20 Документалдыг фильм. 19.35 —**«Надыкшылга»** Дамчыдылга. 19.55.— Кыска метражтыг фильм. 20.05 — Телемедээлер. 20.15 —Документалдыг фильм. 20.35 — Тыва телевидениениң болгаш радионуң симфониктиг оркестриниң концерти. 21.10 — Чарлалдар, реклама. 21.15 —22.45—**«Чажыт миссия».** Уран чечен фильм.

ДАШТЫКЫДА

Найыралдың кежээзи

ДАМАСК. (СЭТА). Аңаа СРЭ-ниң тургустунганының 0 чыл оюнга тураскааткан ирия болгаш совет улустарың найыралының кежээзи оол эрткен.

«Сирия—ССРЭ» ниитиелдиң Күүскомунун кежигүү Ибрагим Нааме чыылганнарга түве чугаалаан. Советтер чуртунуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге чедиишкиннериниң дугайын ол чугаалааш, сирия культура неделязынга киржири-биле САР-ның төлээлериниң составынга чоокта чаа Совет Эвилелинге чораанын сонуургаткан.

Шаанда хожудангай кошкун амыдыралдыг чораан улус бүгү Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарының дузаламчызының ачызында патриархаль-феодалдыг ниитилелден социализмче канчаар шилчээнин болгаш чаа амыдыралды кайы хире идепкейлиг тургузуп турарын И. Нааме Киргизияның үлегер-чижээнге чугаалаан.

Совет деткимче

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның Даштыкы херектер министерствозунуң парлап үндүргени «Ногаан номунда» чурттуң даштыкы политиказының дугайын чугаалап турар. Ында Совет Эвилели Иранның 60 ажыг үлетпүр черлерин тудуп тургузарынга деткимче кылып турарын онзалап демдеглээн.

Ол-ла номда Совет Эвилели иран барааннарның кол садып алыкчызы боор турарын база айыткан. Ооң үлүүнге иран барааннарның 20—23 хуузу онаажып турар. Совет Эвилели үлетпүрге чугула дериг-херекселдерни берип турар.

РУАЛ АМУДСЕН

Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга

Руал Амудсен (1872—1928) —Арктикаже болгаш Антаркикаже ээлээн каш экспедииларны кылган сураглыг орвег шинчээчи. Ол Атлантиа океандан Оожум океанче оңгу-барыын далай оруу-биле баштайгы эжиндиришкин кылган. Американың Евопаның болгаш Азияның риктерин дургаар чорбушаан. оңгу Доштуг океанның эрик ыдыын эң баштай эргээн олгаш арктиктиг сутлар-биле делегейни дескиндир эжиндириишкинни кылган. Амундсен Мурнуу полюска эң баштай четкен болгаш Соңгу Доштуг океанның кыры-биле дирижабль-биле бир-ле дугаарында ужудуп эрткен кижи боор турар. Ол Черниң ийи полюстарынга четкен болгаш Арктикага база Антарктикага-даа тос катап кыштаглааш келген.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

ЧӨПШЭЭРЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Курга «Боинг-707» дээр реактивтиг самолёттарны, а ол ышкаш телевидение дериг-херекселдерин садарынга чөпшээрелди АКШ-тың Садыг министерствозу «Боинг компанийге» бергениниң дугайын чарлаан.

Байыыр дээн оралдажыышкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аэронавтика болгаш космос делгемин шинчилээр талазы-биле Национал эргелел (НАСА) Айже ужудуушкунун байыырының сорулгаларынга ажыглаар дээн оралдажыышкыннары дээш «Аполлон-15»-тиң экипажынга доңгулда чарлаан.

НАСА-ның херечилеп турары-биле алырга, Дэвид Скотт, Джеймс Ирвин болгаш Альфред Уорден ужудуп чоруурда 400 чагаа хаптарын ап алганнар. Скотт болгаш Ирвин олар Айга барып хонупкаш, ол хаптарга: «1971 чылдың июль 30-де Ай кырынга хонуптувус» — деп, бижээш, боттарының аттарын салып кааннар. Олар черге дедир чедип келгеш, оларның бир чүзүн садып, саарып дээш Зингер дээр кижиге бергеннер. Ол Барыын Германиядан барган оптуг-кажар кижи солуннарга чарлалдар берип тургаш, ук чагаа хаптарын 150 муң долларга садыпкан.

Космоска ап чораан хууда эт-херекселдерни хууда ажыкканчаа алыр сорулга-биле садып, саарарын космонавтарга чөпшээревейн турар болгай. Космонавтар «боттарының буруузун» билгизе-даа НАСА ону халас эрттирбес дээрзин медеглээн.

Улуг депшилге

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Совет болгаш америк космос корабльдериниң 1975 чылда кады ужудуушкунун белеткээр талазы-биле ажылга элээн улуг депшилге чедип алдынган. Ол дугайын Техас штатта Хьюстонга болган парлалга конференциязынга академик Б. Н. Петров болгаш НАСА-ның директорунуң оралакчызы Дж. Лоу медеглээннер. Олар ийи чурттуң космос корабльдериниң космоска чоокшулажырының болгаш тутчурунуң дериг-херекселдерин ажылдап кылырынга кирип турар совет болгаш америк специалистер бөлүктерин баштап турарлар.

Совет болгаш америк специалистерниң кады ажылдажылгазының түңнелдери ийи чурттуң кайызынга-даа ажыктыг болурунга бүзүрелин академик Петров илергейлээн.

Лейпциг чоогунда Марклебергте кайгамчыктыг «ногаан академия» 20 удаа ажыттынган. «Агра» деп чыл бүрүдеги көдээ ажыл-агыйы делгелгезин Герман Демократтыг Республикада «Ногаан академия» дээр. Ында эң эки кооперативтерниң болгаш улусчу именияларның чедиишкиннерин көргүзүп, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң индустрия арга-методтарын пропагандалап турар. Хөй санныг делгиирлер социалистиг интеграцияның ботганыышкынының дугайын чугаалап турар.

ЧУРУКТА: көрүкчүлерниң мурнунда — Альт Каринде шенелде ажыл-агыйның үрежилгелиг бугалары.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Индий-кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Куангчи хоорайының девискээринде үгер-боолар даажы, самолёттар моторлары, бомбалар частыышкыннары болгаш автоматтарның дааштаашкыннары бичии-даа үзүк-соксаал чок. Патриоттуг күштер ол хостаттынган можунуң кол хоорайынче дайзынның десант кезектериниң шаап халдаашкыннарын ойтур шаап турар.

Америк журналистерниң херечилеп турары-биле алырга, АКШ-тың 7-ги флодунуң ужар чүүлү болгаш корабльдери «Лампон-72» деп чажыт ат-биле ол тулчуушкуннарда кол рольду ойнап турар. Чаңгыс июль он үште безин стратегтиг «В-52» самолёттар Мурнуу Вьетнамның девискээринче 23 удаа халдаашкын кылган. Ооң пштиндеᵉ 18 удаа ужудуушкуннарны Соңгу чүктүң шериг секторунче кылган. 2.000 тонна ажыг бомбаны олар октаан. Тактиктиг ужар чүүл болгаш шериг корабльдери хостаттынган районнарны дүн-хүн чокка бомбалап, боолап турар. Ынчалза-даа чалча шеригниң Куангчиже чаза таварып киргеш, ону катап эжелеп алыр дээн бүгү оралдажыышкыннары буурап дүжүп турар. Тулчуушкуннар хоорайның мырыңай чоогунда-даа, ырак кыдыг-кызыгаарында-даа чоруп турар. Куангчиниң Соңгу талазынга июль он ийиде агаардан дүжүрген сайгончу шериг кезээ бүзээлээшкийнде кирген болгаш улуг когаралда таваржып турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Куангчи можуже шаап халдап турар чалча шериглерге удур патриоттарның демиселиниң чаа-чаа чедиишкиннериниң дугайында медээлер Мурнуу Вьетнамдан соксаал чок кээп турар.

Июльдуң он ийиде ооң мурнунда хүн Митянь хемниң соңгу талазынга аппарып дүжүрген батальонга дузалаары-биле сайгончу командылал чери немелде күш чоруткан. Олар ук батальонга барып каттыжар мурнуу чарыында патриоттар бүзээлеткен сайгончу шериглерже шаап халдаашкын кылгаш, 150 ажыг солдаттарны чыскаалдан үндүрген деп АПО агентилел дыңнаткан.

Ол-ла хүн хосталга күштери Куангчиден мурнуу талада № 1 оруккa чалча шериглерге удур тулчуушкуннарны кылган. Ынчан дайзынның 200 хире солдаттары болгаш офицерлери өлүрткен болгаш балыглаган, 3 вертолётту дүжүр аткан.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязып турар агаар болур. Дымырады чаъстаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, дымырады чаъстаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр. А чылыг 20—22 градус болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Снегурочка» 10, 11.45, **«Ужуп үнерин чөпшээрецер»** 13.30, 15.25, 17.20, 19.15, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10, **«Ийи чыл иштинде тамы дүвүнге»** 11.20, 13.15, **«Кызыл салдыг эр»** (1-ги, 2-ги кезектери) 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9, 10.30, **«Туттурбастарның чаа ужуралдары»** 12, 14, **«Тоянчы»** (1-ги, 2-ги кезектери) 16, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Офицерлер» 10, 11.50, 13.40, **«Тримбита»** 15.30, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Бөгүн—Доминиканың төрүттүнген хүнү»** 11, 12.50, **«Республиканың эртинези»** (1-ги, 2-ги кезектери) 15, 17.45, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 17-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Соолгу форт» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дидим кижиден ок коргар» 15.30, **«Тоянчы»** (1-ги, 2-ги кезектери). 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иван Макарович» 9, 11, **«Ужуп үнерин чөпшээрецер»** 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаңар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00827